

MODERN BİR DEVLET YARATICISI OLARAK ATA TÜRK

Prof. Dr. YILMAZ ALTUĞ

Türk İhtilâli, modern çağların en büyük Türk'ü, eşsiz Atatürk'ün dehası ve Türk milletinin eşsiz anlayış ve fedakârlığı ile gerçekleşmiştir.

Türkiye Batılı tarihçilere göre; onyedinci yüzyılda dünyanın en büyük gücü idi. Eskişehir ve Bursa arasındaki topraklarda doğan orijinal Osmanlı İmparatorluğu Avrupa tarzında büyük bir imparatorluk olarak gelişmiştir ¹.

Fakat daha sonra Avrupa'daki siyasi, ekonomik, kültürel ve teknik gelişmeleri takip edemeyen Osmanlı İmparatorluğu gerilemeye başlamıştır. Bir Avrupalı yazar bu konuda şöyle diyor: "Devlet, zirvesine ulaşmıştı ve gelişmesinin dinamik yayılcı dönemi bitmişti" ².

Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki farkı kapatmak için çareler aranmıştır. İkinci Osman ve III. Selim, I. Mahmut gibi akıllı bazı sultanlar ıslahat önerileri yaptılar. İlk iki sultan bunları hayatları ile ödediler. II. Mahmut son iki yüzyıl gericilerle işbirliği yapan ve Türkiye'deki bütün reformların gecikmesinden başlıca sorumlu olan yenicerileri ortadan kaldırmayı başardı.

Sultan Abdülmecit, Mustafa Reşit Paşa'nın desteği ile Tanzimat dediğimiz siyasi ıslahata başladı.

Tanzimat dünyadaki gelişmelere yetişmek için gerekli esaslı reformları yapacak güçte değildi. Mamafih Tanzimatta bazı okullar kurulmuş, Avrupa'dan ceza, ticaret ve usul kanunlarını alıp adapte etmiş, Avrupa modeli mahkemeler açmıştır. Fakat okullara, İslâm Hukukuna dayalı eski mevzuata, eski mahkemelere dokunmamıştır.

Atatürk, ümitsizce yataklara düşmüş ve malları ölümünden önce bölünmüş Avrupa'nın hasta adamını inanılmaz bir güçle kurtarmıştı.

¹ Richard Peters, The Story of the Turks from Empire to Democracy, New York, 1959, s. 93.

² ibid, s. 94.

İmparatorluk kaybedilmiş yerine modern millî devlet yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu.

Bu yeni devlet Misak-ı Millî'nin sınırlarını iyi tarif ettiği ülkede kurulmuştu. Atatürk'ün ifadesiyle "milletin emel ve gayelerinin kısa bir programı" olarak tarif edilmişti³. Misak-ı Millî "Devletin ve ulusun geleceğinin haklı ve sürekli bir barışa kavuşma için göstereceği fedakârlığın en son sınırı" olan aşağıdaki altı ilkenin hepsinin uygulanmasının mümkün olduğunu, bunların dışında Osmanlı saltanat ve toplumunun varlığının imkânsızlaşacağını içeriyordu⁴. Bu ilkeler şunlardı:

1. Osmanlı devletinin yalnızca Arap çoğunluğu bulunan ve 30 Ekim 1918 tarihli mütarekenin (Mondros) imzası sırasında düşman ordularının işgali altında kalan bölgelerin geleceği halkın özgür biçimde verecekleri oylara göre saptanmak gerekir. Sözü geçen mütarekenin çizdiği sınır içinde dince, ırkça ve asılca birlik, birbirine karşı saygı, fedakârlık duyguları ile dolu, gelenekleri ile toplumsal çevrelerine tüm olarak bağlı Osmanlı İslâm çoğunluğunca oturan bölgelerin tamamı gerçekten ya da hükmen hiçbir nedenle ayrılmaz bir bütündür.
2. Halkı özgür kalır kalmaz anavatana, kendi istekleri ile katılmış Kars, Ardahan ve Artvin için gerekirse tekrar halk oyuna başvurulmasını kabul ederiz.
3. Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukukî durumu da tam özgürce yapılacak halk oyu sonucuna uygun şekilde ortaya konulmalıdır.
4. İslâm halifeliğinin merkezi ve Osmanlı saltanatının başkenti İstanbul şehri ile Marmara Denizinin güvenliği her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaretine ve ulaşımına açılması hakkında bizimle diğer bütün ilgili devletlerin oybirliği ile verecekleri karar geçerlidir.
5. Yenen devletlerle düşmanları ve bazı ortakları arasında yapılan antlaşmalardaki esaslar çerçevesinde azınlıkların hukuku, civar ülkelerdeki müslüman ahalinin de aynı hukuktan yararlanmaları şartı ile tarafımızdan garanti edilecektir.
6. Ulusal ve ekonomik gelişmemiz imkân çerçevesine girmek ve daha modern bir düzenli yönetimle işleri yürütmeyi başarabilmek için her

³ M. Kemal Atatürk, Nutuk 1. Cilt (1919-1920), Bugünkü dile hazırlayan Prof. Dr. Zeynep Kormaz, s. 247

⁴ Yılmaz Altuğ, Türk İnkılâp Tarihi, 6. Basım. 1985.

devlet gibi bizim de tam bir bağımsızlığa ve serbestliğe ihtiyacımız vardır. Bu, yaşamamızın ve geleceğimizin esasıdır. Bu nedenle, siyasal, adli ve malî gelişmemizi önleyecek sınırlamalara karşıyız. Borçlarımızın ödenme şekli de bu esasa aykırı olamaz⁵.

Tarihçi Toynbee'nin sözleriyle "Misak-ı Millî gerçekte Türk Milletinin bir Bağımsızlık Beyannamesiydi"⁶.

Atatürk'ün ilk ve en önemli reformu Millî İrade ve Millî Egemenliğin Sultan ve Halife'nin iradesi yerine kaim etmesi idi. Bu 1921 Anayasası'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 20 Ocak 1921'de kabul edilmesiyle olmuştur⁷. Daha önce Osmanlı Sultanları, hükümdarı memleketin tek hâkimi olarak kabul eden sert bir geleneğin temsilcileri idiler⁸. 1921 Anayasası millete egemenliği hiçbir kayıt ve şartsız vermiştir. Fakat gerçekte bu kağıt üzerinde idi. Bu bakımdan Türk-Yunan savaşı için kullanılan en iyi terim çok kez kullanılmasına rağmen Türk İhtilali değildir, "Bağımsızlık savaşı ve hatta Türk Egemenlik Savaşı olmalıdır" diyen yazar Thomas'a katılmaktayım. "Türklerin kazandıkları, bir millî devlette tüm egemenliktir"⁹.

Yunanistan'a karşı zafer kazandıktan sonra ikinci önemli bir siyasî reform yapıldı. 1 Kasım 1922'de Sultanlık ilga edildi.

Bu reform, Mudanya mütarekesinden sonra müttefikler talihsiz bir kararlar hem Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini hem de İstanbul Hükümetini Lausanne Barış Konferansına birlikte davet ettiler. Son Sultanın ihaneti T.B.M.M.'sinde kendisini savunacak milletvekili bırakmamıştı. Sultanın tahttan indirilmesi mutlak gözüküyordu; yalnız hocalar saltanatın hilâfetten ayrılamayacağını söylüyorlardı. Bunun üzerine Atatürk söz aldı ve şunları söyledi: "Efendim, hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye, müzakere ile münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de Türk Milleti bu

⁵ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Türk İnkılâp Tarihi, s. 3839

⁶ Arnold J. Toynbee and Kenneth P. Kikwood, *Turkey*, New York, 1927 s. 85

⁷ Geniş bilgi için bkz. Altuğ, op. cit. s. 122 ve devamı

⁸ Yaşar Nabi Nayır, "Atatürkism and Secularism", *Political and Social Thought in the Contemporary Middle East*, edited by. Kemal Karpat, New York, 1968 s. 323

⁹ Lewis V. Thomas and Richard N. Frya, *The United States and Turkey and Iran*, 1951, s. 67

mütecavizlerin hadlerini ihtira ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline bilfiill almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemahal olacaktır. Burada içtima edenler Meclis ve herkes meseleyi tabii görürse, fikrimce muvafik olur. Aksi takdirde yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır.”¹⁰

Bu konuşma muhalefet edenleri ikna etti ve 1 Kasım 1922’de saltanat ilga edildi, fakat Vahdettin halifelîği muhafaza ediyordu. 17 Kasım’da Sultan 6. Mehmet Vahdettin, İngiliz filosuna iltica etti. Bunun üzerine T.B.M.M. Vahdettin’i halife olarak hal etti ve Abdülmecid’i yeni halife ilân etti. Atatürk halifelîği kaldırmak için 2 yıl, cumhuriyeti ilân içinse bir yıl beklemek zorunda kaldı.

Türkiye bağımsızlık savaşını kazandıktan sonra durmadı. “Liderlerinin şimdi durmama hususunda enerji ve ileri görüşlülüğü vardı ve başarılarını hedef olarak değil hakikî gayeye doğru sade başlıca bir adım olarak görmekteydiler”¹¹.

Türkiye’nin en büyük talihi en muhtaç olduğu zaman Atatürk’e sahip olmasıydı. Atatürk kurtuluştan sonra çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için sosyal alanda da reformlar, inkılâplar yapılması gereğine inanıyordu.

Atatürk, milletin ilerlemesini engelleyen bütün mânileri çok iyi biliyordu, bu engeller asırlar boyunca gelenekler ve âdetler olmuştu. Bunları yıkarırken mukavemetle karşılaşacaktı. Mustafa Kemal iyi bir plânla hiçbir şeyi şansa bırakmıyordu, inkılâplar teker teker yapılacaktı. Uygulamaları birkaç safhada yapacak ve olayları ve hadiseleri bir millî kamuoyu kurmaya kullanacaktı. Atatürk genel hedefini ortaya koymuştu: Avrupa tarzında bir millî devlet kurmak.

Bunun için kullanacağı âletler, Milliyetçilik ve Lâiklikti. Milliyetçiliği soven, ırkçı ve emperyalist değildi: Türkiye Türklerindir. Atatürk Milliyetçiliği ekonomi bakımından kendi kendine yeterli olmayı da hedef alır. Atatürk tam bağımsızlıktan yana idi ve ekonomik bağımsızlık olmayınca tam bağımsızlık bulunmayacağını iyi bilmekte idi. Atatürk metolla hareket ederdi, “Mustafa Kemal nadiren ciddî muhalefeti ayaklandırır. Ancak eylem ihtiyacı tam olarak belirledikten sonra harekete

¹⁰ Yılmaz Altuğ, op. cit. s. 170-171

¹¹ Thomas, op. cit. s. 71

geçer ve muntazam bir şekilde bir esaslı hareketi başarıya ulaşmadan öbürüne başlamazdı¹².

Atatürk batılılaşmadan yana idi, onun batılılaşması şartsız ve radikaldi, Tanzimat ve Meşrutiyet batılılaşması gibi tavizkâr ve telifçi değildi¹³.

Atatürk, ahiretle meşgul olan Doğu medeniyeti kavramını terkedip akıl, mantık ve zekâ ile yürüyen Batı medeniyetine döndü. "Atatürk'ün ideali Türkiye'yi Batı ölçülerine göre yaşayan ve Batının ayrılmaz bir parçası olan bir memleket haline getirmekti"¹⁴.

Lozan Antlaşması Atatürk'ün diplomatik ileri görüşlülüğünü göstermektedir. Baş delege olarak "kendi sabrı haricinde herkesin sabrını taşıracak şekilde her noktayı tartışan" İsmet Paşayı seçti¹⁵.

Lozan Antlaşması bağımsızlık savaşında Türkiye'nin nihai zaferini teşkil etmiştir. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilân olundu. Atatürk kendinin yarattığı bir hükümet buhranını kullanarak Cumhuriyeti ilân etti. Aslında T.B.M.M.'nin 23 Nisan 1920'de kurulduğundan beri siyasi rejim Cumhuriyetti. 29 Ekim 1923'te bu resmen tescil edildi.

Hâlâ kaçak sultanın ailesine hatta damatlarına aylık veriliyordu. Buna gazetesi "Akşam"da itiraz eden milletvekili yazar Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) T.B.M.M.'nde muhafazakârlar tarafından sigaya çekildi. Hatta bunlardan biri elindeki kalemi sallayarak "senin iki gözünü de çıkaracağız" demiştir. Mustafa Kemal'in 15 gün sonra gerçekleştireceği inkılâbın sadece yüzde birini yazmaya cesaret eden milletvekili yazar dayak yemekten bazı kuvvetli pazılı inkılâpçılar sayesinde kurtulmuştu.

Cumhuriyete rağmen teokratik devlet bütün müesseseleri ile yerinde duruyordu. Pozitif bilimlerin gölgesini bile kapılarından sokmayan medreselerde sivil liselere nazaran dört misli öğrenci vardı. Bunlar batı uygarlığının düşmanı olacaktı. Evkaf ve Şeriye Bakanlığı da halifeye çalışmakta idi.

Atatürk halifeye bir şifreli telgraf yollayarak İslâm dünyasına T.B.M.M.'ni ve anayasayı öven, Vahdettin'in davranışını yeren bir gayrisiyasi manifesto yapmasını ve sadece İslâmların Halifesi ünvanını kullanmasını istedi.

¹² Thomas and Frye, op. cit. s. 73

¹³ Hüseyin Nail Kubalı, Türk Devrim (inkılâp) Tarihi, 1973, s. 107-108

¹⁴ Nayır, op. cit. s. 326

¹⁵ Lewis, op. cit. s. 75.

Halife Abdülmecit cevabında Vahdettin hakkında birşey yazmayacağını bildiriyor ve Cuma günü camideki törende Fatih Sultan Mehmet'in cübbe ve sarığını giymek için izin istiyordu. Bu garip bir istektir zira Fatih Sultan Mehmet hiçbir zaman halife değildi. Ayrıca İstanbul ve redingot gibi resmî giysiler de mevcuttu.

T.B.M.M.'nde dahi bazı üyeler halifeliği, sultanlık olarak görüyorlardı. Bir kısım basın da bu görüşü paylaşıyordu. Bazı sorumsuz yüksek dereceli bürokrat halifeyi sanki Devlet Başkanı imiş gibi ziyaret ettiler ve halife de kendini birden hükümetin üstünde görmeye başladı. Âdeta fiilî bir sultan gibi hareket ediyordu.

Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1922 tarihli kararıyla saltanatın, 16 Mart 1920 tarihinden itibaren ebediyen tarihe göçtüğünü ilân etmişti. Yalnız, bir takım hocalar, Müslümanlık dünyası tereddüd ve ıstıraba düşmüştür, hilâfet demek hükümet demektir. Halifeliğin haklarını ve görevlerini ortadan kaldırmak hiç kimsenin, hiçbir meclisin elinde değildir, iddiasını ve davasını ortaya atmışlardır. "Meclisin, milletin lağvettiği saltanatı şahsiyeyi, hilâfet makamında idame ve padişah yerine halife ikame etmek sevdasına düşmüşlerdi". Gerçekten mürteci bir grup Afyonkarahisar mebusu Hoca Şükrü imzasıyla "Hilâfeti İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi" isimli bir kitapçık yayınlamıştı. 15 Ocak 1923'te yayınlanan ve bütün meclis üyelerine dağıtılan bu kitabın Atatürk'ün halkla konuşmak üzere Eskişehir'den başlayarak İzmir, Bursa, İzmir ve Balıkesir'de yapacağı toplantılar için Batı Anadolu'ya hareketi olan 14 Ocak 1923 gününden hemen bir gün sonra yayınlanması çok ilginçtir. Şükrü Efendi Hoca ve arkadaşları: "Halife meclisin, meclis halifenidir" gibi bir uydurma sözle Millet Meclisi'ni, halifenin danışma kurulu ve halifeyi, meclisin ve dolayısıyla devletin başkanı gibi göstermek istemişlerdir. Şükrü Efendi ve arkadaşları sultan veya padişah unvanı taşıyan bir hükümdar yerine unvanı halife olan bir hükümdar koymak istemişlerdir. Yalnız daha da ileri gidiyorlar, herhangi bir ülkenin ve milletin devlet başkanı yerine dünyanın dört bucağında kitleler halinde yaşayan çeşitli soydan üçyüz milyonluk bir topluluğa söz geçirecek bir devlet başkanından ve görev ve yetkilerinden söz ediyorlardı. Halife ismini taşıyacak ve bütün Müslümanlara söz geçirmesi beklenen bu ulu devlet başkanının eline kuvvet olarak üçyüz milyon Müslümandan yalnız on, onbeş milyon Türk halkını veriyorlardı. Yukarıda adı geçen kitapçık ve daha sonra Şükrü Hoca ve arkadaşlarının izahatına göre halife adını taşıyacak hükümdar, dünya yüzündeki üçyüz milyon Müslüman arasında adaleti sürdürecektir, kamu haklarını gözeticektir, dirlik düzenliği ve güvenliği sağlayacaktır, Müslümanları başka dinden olanların

saldırılarından koruyacak, Müslüman topluluğun mutluluk ve refahını sağlayacak, uygarlık ve bayındırlık koşullarını hazırlamakla yükümlü ve bütün bunlar için de on, onbeş milyonluk Türk halkını kullanacaktı. Atatürk, bu derece cahil, dünya durumu ve dünya gerçeklerinden bu kadar habersiz Şükrü Hoca ve benzerlerinin ulusumuzu aldatmak için Müslümanlık kuralları diye yayınladıkları uydurmaların, safsataların esasen tekrara değeri olmadığını açıklıyor, fakat yine de çok acı, her zaman için geçerli bir gerçeğe de parmak basıyordu: "Fakat, bunca asırlarda olduğu gibi, bugün dahi, akvamın cehlinden ve taassubundan istifade ederek binbir türlü siyasi ve şahsî maksat ve menfaat temini için dini âlet ve vasıta olarak kullanmak teşebbüsünde bulunanların, dahil ve hariçte mevcudiyeti, bizi bu zeminde söz söylemekten, maatteessüf, henüz müstağni bulundurmuyor. Beşeriyette, din hakkındaki ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüt ederek, hakikî ulûm ve fûnun nurlariyle musaffa ve mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır."

Görülüyor ki, ortadaki açık gerçeğe rağmen halifeyi bir hükümdar yapmak isteyenler Çin, Hint, Afgan, İran, Irak, Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Mısır, Trablus, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan kısacası dünyanın her yerindeki Müslümanların ve Müslüman memleketlerinin işlerine halifeyi karıştırmak ve bütün Müslüman ülkeleri halife ismi altındaki hükümdarın yönetimine vermek istemişlerdir. Bunun tarihte hiçbir zaman gerçekleşmemiş olduğu, Müslüman toplulukların aynı zamanda birbirinden büsbütün ayrı maksatlarla ayrıldıkları, Emevilerin İspanya'da, Endülüs'te Alevilerin Mağrip'te, Fatımilerin Mısır'da, Abbasilerin ise Bağdat'ta birer halifelik yani saltanat kurdukları, hatta Endülüs'te her bin kişilik bir topluluğun bir halifesi ve bir minberi bulunduğu bilinen husustu. Bu tarihî gerçeği görmemek ve böyle bir halifeyi hükümdar nasb ve tayin etmek için Türkiye devleti ve onun bir avuç insanı halife-hükümdarın buyruğuna verilmek gerekirdi.

Mustafa Kemal Batı Anadolu'da halkla konuşarak onun tereddüt ve endişesini gidermek üzere her yerde gereği kadar konuşmuş ve açıklamalarda bulunmuştur. Mustafa Kemal, halka kesin olarak şunları söylemiştir: "Milletimizin kurduğu yeni devletin mukadderatına, muamelâtına, istiklâline, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi müdahale ettiremeyiz. Millet kendisi, kurduğu devleti ve onun istiklâlini muhafaza ediyor ve ilelebet muhafaza edecektir."

Mustafa Kemal halifeye dünyaya meydan okutmak ve onu bütün Müslümanların işlerine etkili kılmak düşüncesinde olanların bu görevi

yalnız Anadolu halkından değil, onun sekiz on katı insandan meydana gelen büyük Müslüman topluluklarında istemeleri gerektiğine işaretlerle şunları söylemişti: “Ulusumuz, yüzyıllarca bu boş görüşlere dayanılarak, sağa sola koşturuldu. Ama ne oldu? Her gittiği yerde milyonlarca insan bıraktı. Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz? Suriye’yi, Irak’ı korumak için, Mısır’da barınabilmek için, Afrika’da tutunabilmek için kaç insan şehit oldu. Bunu biliyor musunuz? Sonuç ne oldu görüyor musunuz?” “Yeni Türkiye’nin ve yeni Türkiye halkının artık, kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur, başkalarına verebilecek bir zerresi kalmamıştır.”

Halife ve hilâfet her sorunda ve her yürütüm devresinde söz konusu oluyordu. 1924 yılı Ocak ayı başında İzmir’de ordu manevraları yapıldı. Mustafa Kemal orada idi. 23 Şubat 1924 günü Ankara’ya döndü. Mecliste bütçe görüşmeleri yapılıyordu. 1 Mart günü Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisinin beşinci çalışma yılının açılışı münasebetiyle verdiği nutukta bilhassa İslâm dinini yüzyıllardan beri yapıla geldiği üzere bir siyaset aracı olarak kullanılmaktan kurtarmanın ve yüceltmenin çok gerekli olduğu gerçeğine önemle değindi ¹⁶.

Bu dahilî gelişme yanında garip ve yersiz bir dış müdahale Atatürk’ün işini kolaylaştırmıştır. 24 Kasım 1923’te Ağa Han ve Amir Ali İsmet Paşa’ya bir mektup yollayarak sultanlıktan ayrıldıktan sonra genellikle müslümanlar için öneminin arttığına işaret ederek; halifelîği Müslüman milletlerin güven ve hürmetine lâyık bir esasa oturarak İslâm dini ve manevî tesanüdünü muhafazasının acil bir lüzum olduğunu belirtmişlerdir ¹⁷.

Türkler Ağa Han’ın Hindistan’daki itibarının büyük ölçüde İngilizler tarafından gerçekleştirildiğine inanıyorlardı, bunun için yabancı müdahale olumsuz bir etki yaptı. Atatürk için İslâm akıl, bilim, bilgi ve mantıkla uyumlu bir dindi. “Halifelik asla evrensel yetkiye sahip değildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Katolik birlik çöktü, aynen sultanın ilân ettiği Cihad-ı Ekber’in Arap ve Müslüman Hintlilerce dikkate alınmadıkları gibi.” ¹⁸

Halifelîğin kaldırılması müzakereleri sırasında Türk Kızılayı adına Hindistan ve Mısır’ı ziyaret eden bir milletvekili bu ülkelerdeki bazı İslâm teşekkülleri temsilcilerinin kendine müracaatla ve yetki vererek halifelîğin

¹⁶ Yılmaz Altuğ, op. cit. s. 254-256

¹⁷ Arnold J. Toynbee, *Survey of International Affairs*, 1925, s. 571 Lewis, op. cit. s. 83, Kinross, op. cit. s. 384.

¹⁸ Count Carlo Sforza, *Makers of Modern Europe*, 1930, Indianapolis, s. 130.

Mustafa Kemal'e takdim edilmesini önerdiklerini söyledi. Mustafa Kemal bu teklifi gerçekçilikle reddederek muhtelif Müslüman hükümdarın halife olarak emirlerini yerine getirmelerinin mümkün olamayacağını söyledi¹⁹. Atatürk kendisine karşı iyi niyetlerini belirtenlere teşekkür ederek; "Biliyorsunuz halife siyasî bir liderdir. Nasıl kabul edebilirim? Bu teklifi yapanlar bir kralın, bir imparatorun tebaasıdır. Kabul etsem hükümdarları razı olur mu?... Beni halife yapmak isteyenlerin emirlerimi icra etmek hususunda güçleri var mı? Arkasında gerçek bulunmayan boş bir unvana sahip olmak komik olmaz mı?" demiştir²⁰.

Ayrıca millet kamuoyunun, eğitim ve öğretimin birleştirilmesinden yana olduğunun saptandığını ve bunun hiç zaman geçirilmeden uygulanmasının gerekliliğine de temas eden Atatürk'ün bu önerileri 2 Mart pazar günü önce Parti grubunda, Şeyh Sait Efendi ve 40 arkadaşının takriri ile birlikte görüşüldü, ilkeler üzerinde anlaşmaya varıldı. Fırka grubuna İsmet Paşa başkanlık ediyordu.

Yirmi kişi söz aldı: İki mebus aleyhte konuşular. İkisi de, Şer'iyye Vekilliği yapmış şahsiyetlerdi: Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi ve Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi... aleyhte konuşanlar, hanedanın değil, hilâfet makamının kalmasını istediler, evet dediler, hilâfet hükümetle aynı kuvvet içindedir, o halde halife, Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı makamının manevî şahsiyeti içinde kalmalıdır.

Milletvekili Seyit Bey hilâfetle ilgili şu konuşmayı yaptı:

"Cumhuriyet ne demektir? Millet, ben rüştümü ispat ettim, meşveretle iş göreceğim der, Kur'an-ı Kerim'de milletin hakkını vermiyor mu? Bu kadar basitleşmesi mümkün meseleleri hurafelere, iğlâklara, başka manalara sürüklemekte ne mana var?"

Cuma ve Bayram namazlarında izn-i imam tabirinin de bu manada olduğunu söyleyen Seyit Bey, Cuma ve Bayram namazlarında halifenin izni olmazsa ikisinin de sahih olmayacağı yolundaki iddiaları "fahiş hata" olarak vasıflandırdı ve dedi ki:

"Cuma namazı siyasî bir ibadettir. Bayram namazı da öyledir. Onun için büyük şehir ve kasabalarda kılınır. Evvelden namazgâh denen yerlerde kılınırdı. Hutbe, siyasî, içtimâî, ahlâkî, ilmî olacak... Bu şerefli vazifeye herkes heves edebilir, anlaşmazlık çıkabilir, halk da istifade etmeyebilirdi. Bunun içindir ki, Hanefî fakihler, hatibin sultan tarafından tayini lâzım

¹⁹ Kinross, op. cit. s. 386, 1 nolu dipnot.

²⁰ Lewis, op. cit. s. 84.

demişler... Dikkat buyurunuz: halife tarafından değil, sultan tarafından demişler. Türklüğün ünlü âlimlerinden Hedeya namındaki feyyaz eserin sahibi Merginanlı Burhanettin meşhur eserinde “Cuma namazını bizzat sultan veya onun hususî memurunun kıldırması lâzımdır” diyor, Hedeya’nın şeyhi Dür-ü Muhtar’da ise daha açık ifade ile “Velev ki o sultan mütegalip ve hatta kadın olsun, beis yok, amma yeter ki sultan olsun...” diyor. Neden? Çünkü mevzu sadece asayiş ve inzibat mevzuudur: halifenin meselesi değil, hükûmetin meselesidir. Emir-i Hac meselesi de öyle... O da, asayiş, inzibat, hacıların rahat ve huzur içinde dinî farizelerini ifa meselesidir. Hutbelerde halifelerin, sultanların ismine gelince, o da sonradan meydana çıkan ve devletin hâkimiyetini ilân eden bir buluştur.

Efendiler!... İslâmiyette ruhbanlık yoktur. Allah ile kul arasına girecek vasıta yoktur, ruhbaniyet teşkilâtı yoktur, Papalık yoktur. İslâmiyette Allah yolu açıktır. Herkes o yoldan gidebilir. Teşride niyabet carî olmaz. İslâmiyet akıl, mantık dinidir. Ahlâk hareketidir. Peygamberimiz “Ben iyi ahlâkı tamamlamaya geldim” diyor. Bir hadisinde akıl için hucetullah tabirini kullanıyor. İbretle dinleyelim. Bakınız, Peygamberimiz ne buyuruyor: “Hak nerede ise sen de onunla beraber bulun. Ondan ayrılma ve sana şüphe veren şeylerin hakikatını aklınla temyiz et, ayır. Çünkü Cenab-ı Hakkın senin aleyhine olan hucyeti sendedir, kendindedir, onun feyizleri de, bereketleri de yine senin nezdindedir.” Düşününüz: Ne büyük sözdür, akla ve mantığa nasıl değer veriyor, Kur’ânı Kerîm “ilminin tasdik etmediği şeye katılma” buyuruyor. Beşikten mezara kadar ilmi takip ediniz yolunu açan Peygamberimiz: “Mantık, yani hikmet, müminin öz malıdır. Onu nerede bulursa almaya herkesten çok mümin hak sahibidir” ışığını tutuyor. İslâm ülkeleri bir zamanlar medeniyetin beşiği iken neden gerilemişlerdir? Çünkü bu akıl ve mantık yolunu terketmişlerdir. Şu hakikati de hatırlatacağım: Şark’da, İslâm âleminde medeniyet ve ilme en çok hizmet eden Türklerdir. En büyük İslâm âlimleri, hekimleri, filozofları, büyük hukukçular, fakihler, riyaziyeciler Türktüler. Semerkand, Buhara, Nişapur, Belh, Fergane, Bağdat vaktiyle üçer beşer milyonluk mamureler idiler. Horasan’la Afganistan arasında bir Türk şehri olan Belh, altı milyon nüfusa sahipti. Bugün yıkıntısı bile yok.

İslâmiyet terakkiye mâni oluyordu da bu medeniyet nasıl kurulmuştu? Hayır! Cehalet, taklitçilik, şekilcilik, hurafat bizi bu hale getirmişti. Peygamberimizin en büyük duası: “Yarabbi!... Hakikat-ı eşyayı bize olduğu gibi göster!” duası idi. Hakikat-ı eşya ne demektir? Kâinatın maddî manevî varlığı demektir. Efendiler!... Hikmet etmek istiyorsak halka bunları anlatalım, şu bu müessesenin varlığında ne saadeti, ne felâketi aramayalım.

İlme, medeniyete terakkiye teveccüh edelim, medeniyet kervanı başını almış gidiyor.”

Bir saatlik yemek tatilinden sonra ikinci celse açıldığı zaman başkanlık makamında olan İsmet Paşa, Kastamonu mebusu Halit Bey'in, Başvekil ve Hariciye Vekili sıfatıyla kendisine sorduğu yazılı bir suale cevap vermek istediğini söyledi ve iki paragraf olan suali okudu:

1. Hilâfetin ilgasının içerde ve dışardaki tesirleri ne olabilir?

2. İstanbul'un bize bırakılmasının sebepleri arasında hilâfet merkezi olması vardı. Şimdi ne olacaktır?

İsmet Paşa şu cevabı verdi:

“— Bugünkü Türkiye'nin varlığında hilâfetin hiçbir tesir ve hakkı olmadığı için ne içerde, ne dışarda aksi tesiri olamaz.

İstanbul'un bizde bırakılmasında hilâfet merkezi olmasının tesiri ise, İngiliz Başvekili Lloyd Corc'un iddiasıdır. Sevre mesned olmuştur. Türkler İstanbul'u zaferleri ile almışlardır.”

Görüşmelerin yeterliliği takriri kabul edildi ve maddelere geçildi. Maraş mebusu Mithat Bey'le on arkadaşının birinci maddeyi değiştiren aşağıdaki teklifi okundu:

“— Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, hükûmet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilâfet makamı müstesnadır.”

İsmet Paşa maddeyi reye koydu. “Müttefikan kabul” sesleri üzerine Konya mebusu Musa Kâzım Efendi yerinden seslendi:

“— Hayır!... Müttefikan değil!”

Reis-Büyük ekseriyetle kabul edilmiştir.

Recep Bey (Kütahya)-Aksini reye koyunuz ki kabul etmeyenler anlaşılınsın.

Reis-Maddeyi kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsınlar.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)-Son fıkrayı kabul etmiyorum

Recep Bey (Kütahya)-Kabul etmeyen altı kişidir.

3 Mart 1924'te bu kez mecliste görüşüldü ve beş saate yakın süren müzakereler sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi, 429, 430 ve 431 sayılı kanunları çıkarmış bulunuyordu. Bu yasalar bugünkü 1982 anayasamızda güvence altına alınmıştır. Bu yasalarla:

a) Türkiye Cumhuriyetinde, halkın işleriyle ilgili yasaları yapmaya ve yürütmeye yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun kurduğu hükûmetin yetkili olduğu saptandı. Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı.

b) Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumları, bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.

c) Halife, görevinden çıkarıldı ve halifelik makamı kaldırıldı.

Atatürk'ün büyük gerçekçiliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bugün dünya yüzünde pekçok İslâm devleti mevcuttur. İslâm konferansları yapılmaktadır. Fakat, hilâfet konusu bunların hiçbirinde söz konusu olmamaktadır. Çünkü, İslâm devletleri birbirinden bağımsızdırlar. Bu bakımdan hiçbiri diğnerinin üstünlüğünü kabul etmemektedir. Mustafa Kemal'in Nutuk'ta belirttiği şu uyarısı ne derece doğru ve gerçektir: "Başka bir noktayı da halkın gözünde iyice canlandırmak için şunları söyledim: Tatalım ki, Türkiye bir zaman için söz konusu görevi kabul etsin. Bütün Müslümanları bir noktada birleştirerek yönetmek ülküsüne ulaşmaya çalışsın, başarı da sağlasın. Pek güzel ama, uyruğumuz ve yönetimimiz altına almak istediğimiz uluslar, bize büyük hizmetler ve yardımlar yaptınız sağ olunuz ama biz bağımsız kalmak istiyoruz, bağımsızlığımıza ve egemenliğimize kimsenin karışmasını uygun görmeyiz, biz kendi kendimizi yönetebiliriz, derlerse ne olacak? Öyleyse, Türkiye halkının bütün çalışmaları ve özverileri yalnız sağ olunuz denilmesi için mi göze alınacaktır. Görülüyor ki, boş bir istek için bir kuruntu ve bir düş için Türkiye halkını yok etmek istiyorlardı. Halifelige ve halifeye görev, yetki vermek düşüncesinin niteliği bundan başka bir şey değildi²¹.

İnkılâplar milletin refah ve medeniyet yolunda ilerlemesini engelleyen zincirleri kırmaktan başka bir şey değildi. Saltanat ve halifelik kaldırılmış, Cumhuriyet ilân edilmişti. Ama eski nizam toplumda örf ve âdet, gelenekleri ve hurafeleri ile yaşıyordu. Geniş bir eğitim seferberliği ile kitlelere modern çağların ve yeni nizamın gerçekleri olan inkılâpları kabul ettirmek lâzımdı.

Süratli bir batılılaşma için cehaletle mücadele lâzımdı. Bunun için Atatürk 1928'de Lâtin alfabesini kabul etti. Lâtin harflerinden önce Türklerin üç alfabesi vardı; Uygur, Göktürk ve Arap. 1924'te Sovyetler Birliğindeki Türklerin temsilcilerinin Arap alfabesi yerine Lâtin alfabesini kabulleri ilgi çekicidir. 1928 kışında meseleyi incelemek için bir komisyon atandı. Türkçede sekiz sesli harf Arapçada sadece üç tane sesli harf olması Arap harflerinin Türkçeyi ifadedeki güçlüğü gösteriyordu.

İbrahim Müteferrika ilk matbaa makinesini 1729'da Türkiye'de kurmuştu. 3 Kasım 1928'de T.B.M.M. Lâtin alfabesini kabul etti. Arap alfabesinin yürürlükte olduğu 199 yılda Türkiye'de sadece 30.000 civarında

²¹ Yılmaz Altuğ, op. cit. s. 256-259.

kitap basılmıştı. Bu bakımdan genç nesilleri geniş Osmanlı edebiyatı mirasından mahrum etmek tehlikesi mevcut değildi.

Daha sonra kurulan komisyon Türk Dil Kurumuna dönüştü. Atatürk Türk diline yabancı bütün Arapça ve Farsça kelimeleri sunî ve güç bir dil halini almış Türkçeden çıkarmak istiyordu. Milletın büyük çoğunluğunu teşkil eden ve milletin efendisi olan köylüler Osmanlıcaı bilmiyorlardı.

Türk Dil Kurumu etkili, bazan fazla müdahaleci bir müessese idi, fakat bugün Atatürk'ün istediğı olmuş, Türk dili arınmıştır.

Cumhuriyetten önce okutulan tarih başlıca Osmanlı Tarihi idi, bu suretle Türk Tarihi 1299'da başlıyordu. Avrupa'da eğitim gören Türk aydınları Türklerin genel bir tarihi olmasında ısrar ettiler. Tarihe büyük bir ilgisi bulunan Atatürk millî tarih İstiklâl Savaşımızın manevî cephesini teşkil edecektir zira ülkemiz gibi Türk milletinin geçmişî, medenî hüviyeti ve beşerî değerleri de istilâ edilmiştir" demiştir.

Viyana'yı iki kez muhasara eden Türkleri Avrupa affetmemiştir, bir sürü yalan ve dolan imal etmişlerdi. Avrupalılar Türkleri barbar, yıkıcı, geri insan olarak niteliyor ve kendilerine mahsus bir medeniyetleri bulunmadığını iddia ediyorlardı. Bunlara şu cevap verilebilirdi. Hangi barbar millet tarihte onaltısı büyük yüzdenden fazla devlet kurmuştur? Son imparatorluk 1299'dan 1920'ye kadar sürmüştür. Atatürk Fransız okullarında okutulan bir tarih kitabında Türkleri sarı ırka mensup geri bir kavim olarak anlatan bir tarih kitabını görünce şu soruların ele alınmasını emretti:

1. Türkiye'nin en eski halkı kimlerdir?
2. Türkiye'de ilk uygarlık nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur?
3. Türklerin cihan tarihinde ve dünya uygarlığında yeri ve hizmeti nedir?
4. Türklerin Anadolu'da bir aşiretten bir devlet kurmaları mümkün olmadığına göre bu olayın gerçek izahı nasıldır?
5. İslâm tarihinin hakikî hüviyeti ile Türklerin İslâm tarihindeki yerleri ve rolleri nedir?

Önce bir kütüphane kuruldu, Bütün tarihçiler Türk tarihi ile ilgili kitapları inceleyip, raporları Mustafa Kemal Paşa'ya vermeye başladılar. Bunların özeti "Türk Tarihinin Ana Hatları" adı altında 1930'da basıldı. 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Heyeti" serisi hazırlandı. 1932'de Ankara'da Türk tarihçilerin iştirâkiyle ilk Türk Tarih Kongresi toplandı.

Mustafa Kemal daha Harbiyedeiken tarihe merak sarmıştı. Millî zaferden sonra baş işlerinden biri Türk tarihini incelemek olmuştur²².

Atatürk'ün Türk Tarihi Tetkik Heyeti'ne yaptığı şu tavsiyeleri nakletmek yerinde olur:

“Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şumullü medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”

“Herşeyden evvel kendinizin dikkat ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayanınız. Bu vesikalar üzerinde yapacağınız tetkiklerde herşeyden ve herkesten evvel kendi inisiyatifinizi ve millî süzgecinizi kullanınız.”

“Biz daima hakikat arayan ve buldukça, bulduğumuza kani oldukça, ifadeye cüret eden adamlarız.”

“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.”²³

Atatürk'ün en önemli inkılaplarından biri de kadın erkek eşitliğinin kurulmasıdır. Bu suretle kadın toplumda lâyük olduğu yeri aldı. İstiklâl Savaşında Türk kadını sonsuz fedakârlıklarla vatanseverliğini gösterdi. Sadece cepheye silâh ve mühimmat götürmekle kalmadılar, bir çok halde düşmana karşı silâhla savaştılar. İslâmdan önce kadın Türk toplumunda erkeğe eşitti. Törenlerde Han ve Hatun birlikte tahtta otururlardı. Timur'un İspanyol delegasyonuna verdiği şölende karısı sağında oturuyordu. Selçuk Sultanı Sancar esir edildiğinde karısı Türkân Hatun imparatorluğu yönetmişti²⁴. Kutluk Devletinde, Hindistandaki Türk Devletlerinde ve İlhanlılar'da kadın hükümdarlar ve kadın vezirler vardı. “Eski Türklerde kadınlar umumen amazon idiler silahşörlük, kahramanlık Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar doğrudan doğruya hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabiliirdi.”²⁵

Daha sonra İslâm dininin kabulünden sonra kadın eşit durumunu kaybetti.

Atatürk'ün bu konuda söylediklerinin bazıları şunlardır: “Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye alınan yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti lâyıkıyla anlaşılır.

²² Sadi Irmak, Devrim Tarihi, İstanbul 1967, s. 215

²³ Yılmaz Altuğ, op. cit. s. 293-294

²⁴ Bahriye Üçok, İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Ankara 1965, s. 24.

²⁵ Ziya Gökalp, Türklüğün Esasları, İstanbul 1955, s. 107

Milletimiz kuvvetli millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlar içtimaî hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı olacaktır.”

Bu suretle kadının analık vazifesini belirten Atatürk, kadınların eşitliğini kısıtlayan engellerin gerçekte mevcut olmadığını şu sözlerle belirtmiştir: “İslâm ve Türk tarihi tetkik edilirse görülür ki bugün kendimizi mukayyet zannettiğimiz bin türlü kayıtlar yoktur. Türk içtimaî hayatında kadınlar ilmen ve irfanen ve diğer hususlarda erkeklerden kat’iyyen geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir.”

Türk kadınlığının Türk toplumunda oynaması gerekli rol hakkında Mustafa Kemal aynen şunları söylemiştir: “Bizi analarımızın adam etmesi lâzımdır. Onlar edebildikleri kadar edebilmişlerdir. Bundan sonra başka zihniyettten başka olgunlukta adamlara muhtacız. Bunları yetiştirecek olanlar bundan sonraki analardır. Bu maruzatım istiklâl, şeref ve hayat mecburiyetini temin ve idame etmeye umde ittihaz eden Türkiye devletinin esaslarından birini teşkil etmesi lâzımdır ve edecektir. Medeniyetten bahsederken şunu da kat’iyyetle beyan etmeliyim ki medeniyetin esası, terakki ve kuvvetin temeli aile hayatındadır. Bu hayatta fenalık muhakkak içtimaî, iktisadî, siyasî aczimizi mucip olur. Aileyi teşkil eden kadın ve erkek unsurların tabii haklarına sahip olmaları, aile vazifelerini ifaya muktedir olmaları, gerekmektedir.”

Mustafa Kemal 27 Ağustos 1925’te İnebolu’da Türk kadınına ilişkin bir söylev vererek şunları söyledi: “Seyahatim esnasında köylerde değil, başka kasabalarda ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kesir olarak kapattıklarını gördüm. Erkek arkadaşlar bu biraz bizim hodbinliğimizin eseridir.

Kadın arkadaşlarımız da bizim gibi müdrük ve mütefekkir insanlardır. Onlara ahlâki ve mukaddesatı telkin etmek millî ahlâkımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile nezahatle teçhiz etmek esası üzerinde bulunduktan sonra fazla hodbinliğe lüzum yoktur. Onlar yüzlerini cihana göstürsünler ve gözleri ile cihanı dikkatle görebilsünler, bunda korkulacak bir şey yoktur.”²⁶

Önce 16 Nisan 1930’da kadınlara kanunla belediye seçimlerine seçmen ve aday olmak hakkı tanındı, 5 Kasım 1934’te ise kadınların genel seçimlere aday ve seçmen olarak katılmaları bir kanunla kabul edildi.

²⁶ Yılmaz Altuğ, op. cit. s. 266

Mustafa Kemal evrensel olan Batı medeniyetini bir bütün olarak almadan yana idi. Bunun için bu medeniyetin simgesi olan Batı kıyafetini bir inkılâpla kabul etti.

Bunu soyadı inkılâbı, takvim ve saatlerin, ayların ve tatil günlerini değiştirilmesi takip etmişti.

Lâiklik ilkesi, İslâm hukukuna dayanan hukuk sisteminin değiştirilmesini icap ediyordu. 1926-1929 arası bu yapıldı. Avrupa hukuk sistemi iktibas edildi

Büyük zafer kazanıldığında Mustafa Kemal Paşa'ya "İşte zaferi kazandınız, şimdi ne yapmak isterdiniz?" diye soranlara büyük önder; "Millî Eğitim Bakanı olarak memleketimin irfanına hizmet etmek isterdim." cevabını vermişti

En yakınlarından biri olan sayın Profesör Afet İnan bu konuda şunları yazmaktadır: "Onun en çok uğraştığı mevzulardan biri millî eğitim ve kültür işlerine ait idi. Hatta bazı zamanlar "Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim" derdi.²⁷

Atatürk yeni devleti kurmaya başladığı 23 Nisan 1920'den ölünceye kadar millî eğitimin en önde gelen önemi üzerinde ısrarla durmuştur. Ölümünden önce T.B.M.M.'sindeki son açış nutku olan 1 Kasım 1937 tarihli konuşmasında şunları âdeta bize vasiyet olarak söylemiştir: "Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılâp yapmış olan Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa zamanda başarmak, fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı ancak, süreli bir plânla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak, işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, kültür vekâletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir.

İşaret ettiğim umdeleri Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir."²⁸

²⁷ Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, 1968, s. 266, Ankara

²⁸ Afet İnan, Devrim Gençliği Dergisi, Cilt III. sayı 17, Kasım 1953, Ankara

Eğitim ve kültür alanındaki inkılâplara, harf inkılâbı (3 Kasım 1928), dil inkılâbı ve tarih, niversite (1933) inkılâpları dahildir.